

Austatud lugeja!

Kevadel kuulasin ühe keeleinimese loengut. Millest, ärge küsige. Üksipulgi võeti lahti eesti keele teatud reegleid, aga kõik see kõlas nagu hiina keel. Ilmselt polnud ma ainus. Lektor tabas valdavalt juristidest koosneva auditooriumi kustuva pilgu ja tuli meile appi selgitusega, et eelkõige tuleks lähtuda enda keelevaistust. Reegli juurde tuleb minna alles siis, kui vaist vaikib või tekib kahtlus. Reegel on keeruline ja ainuüksi selle järgi rääkima/kirjutama hakates on kerge vigu teha.

Kas ei ole mitte nii, et meie, õigusteadlased, sarnaneme mõneti keeleteadlastele? Kui nemad leiavad eest keele, mille seaduspärasused nad sõnastavad keelereeglitena, siis meie vaatleme ühiskonda ja formuleerime õigusnormi. Keeleõpetaja aitab järele neid, kelle keelevaist ei ole veel välja kujunenud või vajab tuge; advokaat peaks aga abistama klienti, kes kahtleb oma õiglustundes. Keel areneb, muutuvad keelereeglid; ühiskond muutub, arenevad õigusnormid. Aga kui keeleinimesed käivad keele järel, siis meie püüame kohati minna ühiskonnast ette. Tõsi, ka keeleteadlased töötavad välja uudissõnu, kuid keelekasutajatel on vaba voli otsustada, kas need käibele võtta või mitte. Meie oskused on abiks selliste uute reeglite kehtestamisel, mis on kohustuslikud. Me pelgalt ei peegelda ühiskonda, me sunnime teda ka muutuma.

Probleem on aga sellesamas vaistus. Kui tunnetamine on iseenesest juba raske, siis Aldous Huxley on öelnud, et legalistid on eriliselt võimetud mõistma tõelist asjade loomust.

Jätame korraks kõrvale asjade loomuse ja mõtleme õiguse tunnetamise peale. Nii nagu praegu ollakse kriitilised õigushariduse suhtes, siis olime seda ka siis, kui ise sai tudeng oldud. Üks näiliselt kasutu loeng järgnes teisele. Aga kõige selle sees hakkas vaikselt tekkima ja arenema tunnetus. See oli hämmastav, isegi ime. Kas pole tore juba õhust haarata, milline on tavapärase olukorra õiguspärane lahendus? Ole vaid mees/naine ja otsi norm juurde, pusima peab vaid keeruliste kaasustega. Mulle näib, et see tunnetus on juristkonnas taandarenemas. Millega muidu seletada suurt rahulolematust, kroonilist ajapuudust, enneaegseid pensioneerumisi jne. Öeldakse, et tänapäeval on kõik keeruline, aga no kuulge!

Eraldi küsimus on, kas see tunnetus on üldse enam võimalik. Siim Tammer kirjutab, et finantssektoris on üle 600 (!) kehtiva õigusakti. Marika Toim-Moktefi selgitab, et ehkki Euroopa Liidu põhiõiguste hartaga tagatud õigused sarnanevad meie põhiseaduse omadega, võib nende täpne tähendus Euroopa Kohtu ja Riigikohtu praktikas olulistest nüanssides erineda. Taolise mahuka materjali sisu ja nüansse on võimalik tajuda ainult juhul, kui kõik see rajaneb ühtsel vundamendil ja loogikal. Kas rajaneb? Isegi kui rajaneb – kas me usume rajanevat? Üks õppejõud rääkis kunagi, kuidas suur hulk tudengeid olid kaasust lahendades jõudnud absurdsele tulemusse. Minu arvates ei ole probleem niivõrd selles, et nad kasutasid normi X, unustades normi Y ära. Probleemiks pean seda, et tudengid olid tõsimeeli veendumusel, et õiguspärane lahendus võibki olla absurd. Kui meie eeldus pole loogiline ja õiglane norm, peame sajad aktid, mahuka kohtupraktika ja õiguskirjanduse takkapihta pähe õppima. Tehisintellekt – avita!

Kui norm peegeldab ühiskonda, on tema tunnetamine lihtsam – kui meie juriidiline tajus on kas vaiki või kõhkleb, võtame appi ühiskondliku. Eesti probleem on selles, et paljud meie tänased normid ei ole siinsest ühiskonnast sirgunud. Nad on meie jaoks võõrkeel ja kuna nende päritolu on erinev, on võõrkeeli mitu. Võõrast keelt tajuda on alati raskem. Jääbki ainult vaearikas, aeganoudev ja vigaderohke keelereeglite tee. Kuni see keel saab omaks.

Tulen tagasi Huxley juurde: on ta õigus? Reeglid suruvad nähtuse raamidesse. Mingi osaga nähtusest saab seda teha, mingi osaga mitte. Luuletust keelereeglitega analüüsida saab, kirjutamisel on nad abiks maksimaalselt grammatika osas. Kas seadus on loomult võimekam?

Katrin Prükk